

KÉT ÉS FÉL HÓNAP TAVASZ (II.)

B E N C E E R I K A

V. 1., Kupuszina, 18.54

Az éjszaka, valamivel éjfél előtt, három – talán három; annyira megijedtem, hogy nem bírtam rendesen számolni – iszonyatos robbanás rázta meg a környékünket. Ilyen nagy erejű detonációkban még nem volt részünk. Elmondhatatlan, milyen érzés! Recsegett, ropogott minden, a tető, a gerendák, rázkódott az egész ház. Ezek a masszív, félméteres falak is remegtek, mint a kocsonya. S az a rettenetes hang, amikor egy ház alapostul remeg! Borzalmas dübörgő hang. Tényleg azt gondoltam, mindjárt ránk dől. Megszakadt az áramszolgáltatás. Ijedtemben elment a hangom. A két detonáció közötti néhány másodpercben sűgva kérdezem Illést, mit csináljunk. Erre neki még viccelődni van kedve! Azt kérdezi, miért suttogsz, attól félsz, meghallja a NATO? Utána még két óra hosszat ültem meredten a fotelben. Isten bizony, „megbénultam” az ijedelemtől. Reggel minden ismerősünkkel arról beszélgettünk, hogy ilyen nagy robbanásokat még nem éltünk át. Fél kilenckor megjött az áram. Ittunk kávé E.-vel, és azt meséltük, mennyire megijedtünk. Hogy milyen borzalmas volt. Állítólag az egyik bomba tőlünk nem messze (vagyis fél kilométeres távolságra) egy szántóföldön robbant. Hatalmas kráter tátong ott. Elhatároztam, nem megyek el megnézni. Egy fiatalokból álló csoport a közelben sátorozott, azt mondják, elájultak, összecsinálták magukat. Én meg tudom érteni. Majdnem velem is ez történt, pedig nem voltam a közvetlen közelben. Ja, s tegnap reggel földrengés volt! Véletlenül ébren voltam, pedig reggel szoktam a legjobban aludni. 5,5–5,7-es erősségű volt, nem tudom, melyik skála szerint. Mozgott a föld alattunk. De mi egy földrengés a bombázásokhoz képest! Azt mondja ma B. P. barátom: „Még itt túléljük a bombázásokat, végül meghalunk egy földrengésben!”

Ma voltunk Bezdánban. Jó ebéd. Jó lett volna ott maradni. De Illés nem akar a viláért sem. Anyáék is hallották a nagy robbanásokat. Azt hitték, lebombázták az ottani Duna-hidat. De istennek hála, megvan még! Szerencsém volt. Bezdánban már ma osztották a májusi benzinjegyeket. Csak 20 l-re szólnak. Apa ment a sajátját felvenni, elvitte a forgalmimat és a személyazonosságimát, így az én jegyeimet is felvehette. Hétfőn megvehetjük a benzint. Bezdánból elhoztuk Illés csirkéit, 30 darabot. Idáig anya nevelte őket. Illés nagyon erősködik, hogy kellene, pedig rengeteg pénzt felemésztettek már. Most is 100 dinárt adtunk csirkeeledelre. Hazafelé meg azt mondja, „behúzódni és hallgatni, ezt kell most tenni”. Hát köszönöm! Én nem akarok így élni! Amíg nem muszáj, addig nem. Illés mindig is szeretett így mártírkodni, amikor nem volt háború, akkor is. Örökké valami nagy takarékosági eszményt hirdet.

Ugyanaznap, 23.45. Tizenegy előtt tíz perccel és az előbb, kb. félkor hallatszottak a repülők, de hál' istennek, nem történt semmi. Nem tudom feledni a tegnapi rettenetet. Mozgott az egész ház. E.-ék és mások is kimennek bombázás közben megnézni a robbanásokat. Azt mondják, kivilágosodik az ég egy pillanatra. Én nem megyek ki. Félek. Azt sem tudja az ember, hol jobb. Ha bent vagy, rád dől a ház, ha kint vagy, eltalálhatnak a repeszek. Seholy sem jó.

V. 2., 21.35

Légiriadó van, ma nem is először. Az éjszaka kettő után tíz perccel egyetlen bombát dobtak le, feltehetően a repülőtérrre. Aludtam már kivételesen, a detonációra ébredtem fel. Szerencsére meg sem közelítette a tegnap éjszakai robbanásokat. Aztán ismét elaludtam. Megint mennek a repülők. Illés nem hallja, alszik. Én . . .

Közben megszakadt az áramszolgáltatás. Nincs áram az egész faluban. Biztos elvették, hogy a repülőgépekből ne lássák a katonákat. Tegnap hallottam, „be-mondta a tévé”, hogy most már az emberállományt is támadni fogják. Szegény emberek! Szerencsétlen fiatal férfiak, akiket behívtak katonának. Magyarokat is. Közöttük kedves rokonaink, ismerőseink. Csak nagyon halvány reményeink vannak a békét illetően. Tegnap elengedték azokat az amerikai katonákat, akiket egy hónappal ezelőtt Macedónia határán fogtak el. M. állítólag levelet írt Clintonnak. Nem ismerjük a fejleményeket. Biztos semmi biztató.

Estefelé voltunk B.-éknél. Láttam azokból a szórólapokból egy példányt, amelyeket a NATO-repülőgépekből dobálnak le. Egyik oldalán M. képe van, a másikon a szöveg (egyébként cirill betűs, kifogástalan szerb nyelven íródott), felsorolása annak, hogy az elmúlt évtizedben hány vesztes háborúba sodorta az országot. Úgy másfél órát voltunk együtt B.-ékkal, ott voltak még Sz. J.-ék, de csak a háborúról voltunk képesek beszélgetni. Most, ha jól látom gyertya

mellett, háromnegyed tizenegy. Az a baj, hogy minden kilátástalan. Nincs mit csinálni. Nincs mit tervezni, nincs miért dolgozni. Irigylem azokat, akik képesek a munkára – az írásra gondolok – még ebben a helyzetben is. Semmi jót nem tudunk kitalálni. Hova menjünk? Nem tudom, kész-e már a könyvem. Biztos nem, egyébként D. Z. jelezte volna már. Csak ábrándozunk arról, hogy egy nap arra ébredünk, hogy vége van a háborúnak. Istenem!

Mit csináljak? Feküdjek le aludni? Úgysem bírok. Üljek a sötétben? Félek. Hallgatózom. Semmi, de semmi jó dolog. Ez a mai áramszünet nagyon is arra enged következtetni, hogy még rosszabb idők jönnek. Közhely, de a helyzetet tükrözi: „Haladunk a sötét középkor felé.” Jaj, csak ne legyen bombázás! Milyen nyugodt két hetünk volt! Már kezdtünk felszabadulni. Közben már annyi a halálos áldozat! Szegény emberek! És a hozzátartozóik! Ezt az állandó veszélyt nagyon nehéz bírni lelkileg. Lassan már nem merek elmenni vécére, mert attól félek, pont akkor jön a Gyilkanyessz! („Ne járj, hol grémmadár csuhan, / s a bőszhedt Gyilkanyessz!”) Tegnapelőtt kb. ebben az időben történtek azok az iszonyatos robbanások. Csak az éjszaka ne volna ilyen szörnyű! Nappal valahogy feloldódunk a szorongásból. Én nem tudom, állandó zúgást hallok. Bizonyára hallucinálok. Közben illés fölébredt, és azt mondja, most kell jönniük a repülőknek. Ugyan, nincs azoknak idejük! Már minden órában – kivéve reggel nyolctól este nyolcig – bombáztak erre felé. Igaz, reggel 4 és 8 között még idáig egyszer sem jöttek. Egy alkalommal – ott az elején – reggel nyolckor is ledobtak egyet.

V. 4., kedd, 23.35

Reggel öttől hétig volt áram, előtte húsz órán keresztül nem, míg előtte 15 órát voltunk áram nélkül. Akárhogy is számoljuk, az elmúlt utolsó 50 óra alatt kétszer két óra hosszat volt áramszolgáltatás. Gyertya mellett rovom ezeket a sorokat. Egy este több mint egy gyertya elég. Tudom, hogy van, aki két egész disznó húsát tárolja a mélyhűtőjében, én meg csak 10 kilót, de nekem ez is nagy csapás lesz, ha elromlik. Azt mondják, le kell sütni. Szent ég, nagymamáink módszereihez kell visszatérnünk! Tényleg. Ma beállítottuk a konyhába a fával fűthető tűzhelyet (a sparheltot), mert főzni kell valahogy, nem kelhetek fel minden éjjel két órakor (vagy amikor megjön az áram) a másnapi ebédet megfőzni. Sosem hittem volna – már megint ez a gondolat! –, hogy egy évvel az ezredforduló előtt, nem is egy évvel, csak féllel, gyertya mellett írok, olvasok, nem lesz áram, víz, bombáznak, nincs üzemanyag. Áram nélkül – hiába van meg a benzinjegyünk, és hiába van pillanatnyilag benzin – nem működik a kút sem. Ma voltam Zomborban a karon. Semmi. Felhívtam a tanszéket. Le kell mennem csütörtökre. Azt mondták, volt honorárium. Én azonban hiába

kerestem a bankban, nem találtam a számlámon. Mi van vele? Állítólag kajapénz is van. A jövő héten tán fizetés is lesz. Nem örülök ennek a csütörtöki útnak. Beszéltem D. Z.-vel is. Még csak a fedőlapját kell megcsinálniuk a könyvemnek. Nem nézhetünk tévét, azt sem tudjuk, mi a helyzet. Még itt „kitört” a béke, és mi nem tudjuk! Megjött a mobtel-számla, de Illésnek nem is szólok, ne idegeskedjen itt nekem!

V. 6., Újvidék, 14.10

Ülök – remélhetőleg – a zombori sínbuszban, amely Gombos felé közlekedik. A háború kezdete óta másodszor vagyok Újvidéken. Csütörtökönként kell konzultációkat tartanom. Felvettem a 300 dinárt, az egytálételre szóló pénzt, s közben kiderült, hogy a múlt hónapi is megvan, igaz, az csak 190 dinár, mert márciusban sajtót vásároltam lefizetésre. Félreértettem a telefonban, az elmúlt héten nem volt honorárium, vagyis cédula, ahogy ezt a pénzt, a kutatásit hívjuk magunk között. Ellenben ma kaptunk fél fizetést. A januári felét. S csodák csodájára, itt, az újvidéki bankban, azonnal kifizették. Kiegyenlítettem a telefonszámlát, és 50 dinárt áramra is befizettem. Ki kell még fizetnem a kenyeret és az újságot otthon. Végre megszabadulhatok ezektől a tartozásoktól!

Szenttamás, kb. 15.30

Életem eddigi legszörnyűbb élményét éltem át egy órával ezelőtt. Épp indult a sínbusz, amikor elkezdték bombázni a vasút környékét. Letört szaladás közben a cipóm sarka. Beugrottam egy autóbuszba. Valahogy értesíteni kell Illést, hol vagyok!

Zombor, ugyanaznap, 16.40

Újvidéken felugrottam egy Zomborba tartó buszra. Amikor megérkeztünk, a sofőr szólt, ha akarom, behoznak a városközpontba. A Szabadság Szálloda recepcióján vagyok. Telefonáltam Illésnek. Csak attól tartottam, hogy nem viszi magával a telefont. Most már úton van értem. Látom az ablakon keresztül, már meg is érkezett.

Ugyanaznap, Kupuszina, 21.15

Holnap – ha megérem – leírom ezt a mai napot. Most fáradt vagyok. Félek ettől az éjszakától.

V. 7., Kupuszina, 21.35

Megint nincs áram. Most ment el pár perce. Légiriadó van. Mennek a repülőgépek. Istenem, csak ne legyen semmi! Nemcsak itt, sehol sem. És ne sérüljenek meg az emberek!

Egyelőre elmentek. Tegnap ígértem magamnak, hogy leírom azt, amit átéltem:

Már fölvettem a bankban a pénzemet, befizettem a postán a számlákat (időközben lefújtak egy légiriadót), és beültem a megfelelő vágányon várakozó sínbuszba. Kitűnő ülőhelyet kaptam, az ülés szélére ültem, az utánam jövőket belülről engedtem. Írtam a napi jegyzeteimet – épp azt számoltam ki, mennyit költöttem (közben megint légiriadót fújtak, mivel azonban egy órával előbb már volt egy, nem sok figyelmet szenteltünk rá) –, amikor szörnyű robbanásra riadtam, és a többiek is természetesen. Ahogy felnéztem – akkor úgy tűnt, nagyon közel (azóta tudom, mégsem volt annyira közel mint gondoltam) – egy hatalmas füstgombát láttam. Megriadtunk. Mindenki szaladni kezdett kifelé a járműből. A mellettem ülő nő lökdösött, csakhogy nem kezdett el rugdosni, hogy siessek jobban. Összevissza rohangáltunk. Nem tudtuk, hova bújunk. Az épületből kiküldtek bennünket. Én közben lesodródtam a lépcsőről, szóval leestem. Ahogy csúsztam, fékeztem magam. Hihetetlen, de mintha nem is márványkeménységű lépcsőn bukfenceztem volna, meg sem ütöttem magam. Viszont letört mindkét cipőm sarka. Akkor is és most is azt gondolom, csak ennél nagyobb bajom ne legyen soha! Van egy reklámfilm az MTV-ben, egy nő találkára megy, de semmi sem sikerül neki, végül még a cipősarka is letörik, ám a reklámozott termékeknek köszönhetően (nem tudom, mi az) nem törődik vele. Ez a hülye reklám jutott eszembe. Miközben ide-oda csapódtunk az állomás előtti téren, megragadott egy ismeretlen asszony, hogy meneküljünk. Hova? – kérdeztem ösztönszerűleg. Bennem is akkor tudatosodott (megjött az áram), milyen védtelenek és kiszolgáltatottak vagyunk. Közben potyogtak a bombák. Nem tudom, hány esett le, nem voltam képes számolni. Nem létezik nagyobb magány és kiszolgáltatottság, mint amikor bombák hullanak körülöttem! Mégha több kilométerre is, hát még ha csak néhány száz méterre! Furcsa, téves elképzelés, de itthon nagyobb biztonságban érzem magam még légítámasz esetén is, mint másutt, pedig hülyeség. Itthon a repülőgépeket halljuk, a zúgást, meg a becsapódást követő detonációt. A bomba vagy a rakéta (én ezt nem tudom megkülönböztetni, hogy mikor melyiket „kapjuk”) süvítését csak egyszer, egy hajnali támadáskor érzékeltük. Újvidéken viszont az az éles süvítés is mindig jól kivehető volt. Rettenetes! Nem tudni, hogy milyen távol csapódik be! Ahogy ott, letört sarkú cipőmben tengődök a vasút- és az autóbusz-állomás között, látom, épp indul egy Lastabusz, és az ablakba függesztett papírlapra kézírással cirill betűkkel az van felírva, hogy Sombor. Nosza, integetni kezdtem, megállt, fölugrottam. Kérdezte a kalauz, van-e menetjegyem, mondtam nincs, mire azt mondta, „nema veze”. Ha akkor nekem egy horribilis összeget mond, hogy annyiba kerül a jegy, én akkor is fölszálok arra az autóbuszra, csakhogy minél előbb elhagy-

hassam Újvidéket. (Egyébként a buszjegy egy irányban drágább mint a vonat oda-vissza, de ez nem érdekes.) Alig vártam, hogy kiérjünk a városból, miközben fokozatosan megnyugodtam. Szenttamásról telefonálni akartam Illésnek, aki egy közbeeső vasútállomáson, Bükkszálláson várt, de nem találtam telefont. Zomborban a kalauzzal és a sofőrrel, akik a helyi szállodába tartottak, bementem én is a városközpontba, telefonáltam Illésnek. (Előbb ugyan taxival szerettem volna Bükkszállásra kimenni, de 80 dinárért akart elfuvarozni a sofőr.) A szálloda halljában várahoztam rá. Tényleg percekben belül ott volt. Rögtön azt kérdezte, hogy kerültem oda. Amikor elmondtam a történetet, azt mondta, szerinte életveszélyben voltam. Én is megfogadtam, hogy nem megyek többet Újvidékre, ha kirúgnak a munkahelyemről, akkor sem, de tudom, hogy nem tehetem meg. Már előre félek a következő csütörtöktől. Utána benéztünk Illés családjához. Őszintén megdöbbsentek. (Furcsa fordulatokat vesz az élet. Másfél évtizeddel ezelőtti vérre menő konfliktusok mára barátságba fordultak. Még M.-mel is. A gyerekei pedig tényleg a barátaim. Már csak azért is, mivel kortársak vagyunk.) Itthon Illés erősködésére – miért nem mesélem el a szüleimnek, mi történt velem? – felhívtam anyát. Bár ne tettem volna, mert anya rögtön sírni kezdett! Két óra múltán felhívott, megkérdezte, holnap (vagyis ma) megyek-e Újvidékre. Megnyugtattam, hogy nem. Mintha a következő héten nem történhetne velem ugyanez! Ma este Juci is felhívott Szabadkáról. Szabadkát idáig csak két támadás érte. Egyébként jól vannak. Ma délután már (morbid módon) hülyéskedtünk Illéssel a tegnapi történetekkel kapcsolatban. Ebéd közben azt mondja nekem, ha tegnap meghaltam volna, ma nem ehetné a finom főztömet! Mire én: „Most kanalaznád szülőfalum specialitását, a halpaprikást – a halotti toromon!” Most csend van. Holnap írni fogok a gépen. Írni kell már! Könyvismertetőt, bírálatot, egyebet. Bár látom, a lapok épp a művelődési rovataikat szüntették be. Arra most nincs szükség? Szerintem ez nem igaz. Csak a Híd maradt a régi, természetesen egy jelenünkre reflektáló blokkot is megjelentetett. De megvannak a régi rovatai is.

V. 8.

Nagyon félek az előttünk álló éjszakától. Múlt éjjel nagy intenzitással közlekedtek a repülő. Mentek fél tíz körül, nem történt semmi. Tíz perccel hajnali három előtt viszont három detonációt is hallottunk. Furcsa, de nem tűnt túl erősnek egyik sem. Kicsit rázkódtak az ablakok. Mivel úgy gondoltam, a röpteret lőtték, tovább ágyban maradtam, kicsit féltem, mert nagyon sokáig, nagyon alacsonyan szálltak felettünk. Aztán fél négy körül elaludtam. Reggel fél kilencig pihentem. Illés a péktől jövet mondja, Kupuszinát, az iskola parkját érte találat. Ennek hírére felhívtak bennünket többen is, Illés fia, H. Á.-ék,

anya, most este G. L. Újvidékről. Nagy pánik van a faluban. Benne volt Kupuszina az állami tévében is, kihangsúlyozták, hogy kizárólag magyarulakta falu. Azt beszélik, ma éjszaka lebombázzák az iskolát, meg hogy a közeli kiserdőt is támadni fogják. Minden ablakot, ajtót kinyitottam. Nagyon félek. Gondoltam, menjünk haza, Bezdánba. De mi a garancia arra, hogy ott nem érhet bennünket baj?

V. 17., hétfő, Zombor, reggel 8 előtt

Ülök egy Szabadkára tartó autóbuszban. Még nem indult el. Illés is velem van. Nem busszal akartunk utazni. A vasútra mentünk ki először, de a háború kezdete óta nem közlekedik a fél nyolcasi járat. Tegnap nem hívtam fel a tudakozót, pedig nem szoktam ilyesmit elmulasztani. Az a baj, hogy buszfóbiám van. Csak ez az egyetlen ilyen – jól tudom – képzelt félelem él bennem, a távolsági autóbuszban jön rám, nehezen tudom legyőzni, ezért kerülöm ezt a közlekedési eszközt. Igaz, a múltkor probléma nélkül hazaértem Újvidékről, eszembe sem jutott a busz zártságától félni, hisz a városban nagyobb stressz (bombázás) ért. Arra kell gondolnom ilyenkor, hogy nem törődik velem az ég világon senki, egy vagyok a névtelen utasok között. Csak pontosan indulna! Ennek a járatnak, emlékszem még középiskolás koromból, sohasem volt erénye a pontosság. Kész a könyvem. Megyek érte D. Z.-hez. Személyautóval olcsóbb lenne az utazás, de takarékoskodni kell az üzemanyaggal, nem is annyira a pénzzel.

Szabadka, kb. 12.30, a Zombor felé közlekedő járműben

Voltunk D. Z.-nél. Nagyon szép a könyvem. Harminckettőt kaptam belőle tiszteletpéldányként. Honoráriumot Illéssel együtt, aki a fedőlapot tervezte, összesen 250 DM-et vettünk fel. Illés húszat, én 230-at. Ha átszámolom, ez 3 ezer dinár, kb. 32 500 forint. Nálunk egy közepes, odaát gyenge havi fizetés. Egy könyv szerzői díja még egy rendes fizetést sem tesz ki? Megnéztem az elszámolást. Mindenki, a nyomdász, a tördelő, a szerkesztő, mindenki arányosan többet kapott a munkájáért, mint én. Még Illés is a fedőlapért. Ennyire becsülték a szerző munkája értékét a könyv létrejöttében? És hiába mondja D. Z., hogy az a bizonyos másik kiadó (ahova az idei kéziratomat nyújtottam be) sem fizet többet, tudom, megkérdeztem, ellenőriztem, többet fizet. Bár a kéziratom benyújtásánál nem ez volt a mérvadó.

Idefelé Bajmoknál, tehát az út felén, megnyugodtam. Csak éadjünk haza szerencsésen! Ez soha nem indul pontosan?

16.38, Kupuszina

Szerencsésen és jól hazaértünk. Még csak nyugtalan sem voltam útközben. Hülyeség ez az én busztól való szorongásom. Nem is létezik, csak beképelem magamnak.

Három napja nem hallunk repülőgépzúgást? Mi ez? Vihar előtti csend? Ne adj isten!

22.20. Légiriadó. Csak reménykedhetünk, hogy nem történik baj! A televízióból csupa rossz hírről értesülünk. Szárazföldi hadműveletek esélyéről. Az eddigi balkáni háborúkat úgy-ahogy megúsztuk. Most aztán befűtöttek nekünk!

V. 20., csütörtök, 22.30

Az éjszaka fél kettőkor volt három kisebb és egy nagyobb, de távolabbi detonáció. A szörnyű inkább az volt, hogy másfél órát köröztek felettünk a gépek. Iszonyatos volt. El voltunk rá készülve, hogy minden pillanatban reánk dobhatják halálos terhüket. És mi lesz ma, istenem!

Ma megint Újvidékre utaztam. Hála az égnek, semmi rossz nem történt! Azaz, nem volt bombázás. Kb. tíz perccel fél három előtt ültem be a sínbuszba, de az indulásig (15 perc) minden egyes másodperc maga volt a pokol. Alig vártam, hogy elinduljon a jármű, hogy elhagyjuk Újvidéket. Bár már sehol sem biztonságos! Az éjszaka Szenttamást, Verbászt és Kúlát is lőtték. És először Zombort magát, az üzemanyagraktárakat egyik városrészben. Kint nagyon fúj a szél, felhős az idő. Már ilyen hülyeségekben reménykedünk. Hogy felhős időben nem támad a NATO. (De ha jól meggondolom, s a tapasztalataimból indulok ki, akkor azt kell mondjam, ez igaz is.)

Újvidéken bementem a Forumba. T. É. azt mondta, igennel ment tovább a kéziratom, de az 5. vagy a 6. helyen van. Szóval határeset. Nem valószínű, hogy kapok pénzt, azaz támogatást. Kb. 14–15 nap múlva kiderül. A Hídban két írásom is megjelent. Egy tanulmány és egy könyvismertető. (Itt vannak a gépek vagy csak hallucinálok? Talán csak a szél fúj. Mit kell átelnünk! Micsoda félelmeket!) Kaptam egy levelet. Újvidékre érkezett. Az Iskolakultúrától jött. Szerb Antal-tanulmányomat le kellene rövidíteni tizenöt flekkre. Talán már holnap megcsinálom. Ma leadtam G. L.-nek a Varga-könyvről szóló ismertetőmet. Nagy nehezen összehoztam három flekket.

Megszólaltak a szirénák. Riadó van. Mindjárt jönnek a repülők. Borzalmas érzés. Tíz perc múlva éjfél. Ma egész nap nem volt riadó. A Híd legújabb számában B. I., egy kis jegyzetében nagyon jól érzékelteti ezt a borzalmat. Ezt a nagy félelmet. Ezt az iszonyatot. Mit tehetnének? Ha elmennék Magyarországra, az számomra egzisztenciavesztéssel járna. Nagyon fúj a szél. Nem hallani tisztán a zörejeket, a zúgásokat. Ó, irgalom atyja . . .

Itt vannak a repülők. Lőnek. A közelben. Mindjárt elmegy az áram. Villog. Ez borzalom. Nem bírom tovább. Reszketek. Éjfél múlt néhány perccel. Most is itt vannak. Kb. három folyamatos lövés. Ez a röptér lehetett. Bizonyára

több lövedék volt. Borzalom. Borzalom. Talán nem is volt olyan közel! Mindenesetre sokkal közelebb mint tegnap. Abban reménykedtem, ma elmarad a bombázás. És nem. Megint ez az iszonyat. Megint nem alszom az éjszaka. Látszik a kézírásomon, hogy reszket a kezem. Illés az előbb azt kérdezte, szerintem hol lehetett ez. Mondom, röptér. Az a baj, hogy vissza fognak jönni. Mindig visszajönnek. Rossz az idő. Távoli zuhogás. Micsoda borzalom! J. K. ma azt mondta: „Magukat nagyon lüvik ottan!” Gombosi tájszólás. Az én falumban is így beszélnek. Mármint Bezdánban. Nem Kupuszinán. Itt palóc tájszólásban beszélnek. De ez nem az én falum. Ma a vasútállomáson találkoztam K. I. férjével, B. E.-vel. Egyetemista korunkban K. I.-vel együtt laktunk másfél évig. Szép idők voltak azok. Csak akkor ezt nem tudtuk. Boldog egyetemista évek! B. E. mindig nagyon kedves fiú volt. Most katona. Azaz rezervista. Behívták. Azt hallotta, huszonvalahányadikán vége lesz a háborúnak. Istenem, csak igaz lenne!

V. 21., 22.00

Fázom. Néhány másodperccel ezelőtt megszólaltak a szirénák. A kupuszinai csak ebben a pillanatban. Idehallatszik Apatinból is. Lehet a röptérről is. De az nem biztos. Azt mondják, nincs ott már semmi. Illés azt kérdezi: „És akkor most hova szaladj?” Hát ez az. Hogy nincs hova. Tegnap valami szörnyűség történt Zomborban. Iszonyatos erejű bombák robbantak. Egy ember meghalt. Milyen szörnyű! Nem lehet tudni, ki háza lesz a következő. Egy üzemanyagraktárt bombáztak, és állítólag egy átjátszóantennát. Antennák miatt hálnak meg emberek? Délután, azaz dél körül is volt egy robbanás, de azt mondják, csak hangfal volt.

Este átmentünk E.-ékhez. Tortát ettünk. Szülinapja volt. Virágot, kávé, harisnyát vittem. Háborús ajándék. Közben betért J. ismerőse. Lebaszott egy nagyszerb dumát. Meglöktem az asztal alatt Illés lábát, amikor valami nagyon sovén vagy demagóg dolgot mondott. Ilyet! Eljön egy magyar ember házába, és nem veszi észre, hogy miket beszél. J. meg kvázi helyesel. Nem mer ellentmondani. Legszívesebben az arcába nyomtam volna a tortát.

Az éjszaka úgy gondoltam, nem bírok aludni. S nagyon mélyen aludtam. Volt zivatar is, de azt is átaludtam. Illés hajnal felé felébresztett valami rossz álmom miatt. Alig tudtam meggyőzni, hogy csak álmodta az egészet. Persze álma is bombákról és romokról szólt.

Tegnap éjjélkor jött a bombázás. Most fél tizenkettő van. Ez olyan borzalmas! Minden megért reggel ajándék. Miért velem történik ez? Miért nem születtem Magyarországon! (Hát persze, elődeinket „elfelejtették” megkérdezni a határok meghúzásánál. Biztos kikönyörögték volna azt a néhány

kilométert, ami falunkat a határtól elválasztja! Bár elég hosszú ideig bizonyos tekintetben jobb volt ideát.) Milyen jó most a többgyermekes családayáknak, a háziasszonyoknak! Oda utaznak, ahova akarnak. Nincs munkakötelezettségről szóló végzésük. Már nem is egy ismerősöm mondta, hogy hülye vagyok. Postamester barátom közölte, ha ő rendelkezne az én diplomáimmal, és ha „údsz tudna madzsarul” mint én (szerb akcentussal valami magyar-szerb konyhanyelvet beszél), meg sem állna Budapestig. Hát igen. Ha ez ilyen egyszerű volna. És Illés? Vele mi lesz?

Néhány nap hiányában két hónapja tart már ez az iszonyat. Eleinte azt gondoltuk, hogy pár napnál nem lesz hosszabb. Hova lehetne elmenni? Közben föl-fölröppennek hírek, miszerint huszonvalahányadikán vége lesz.

Tegnap éjjel nem is gondoltam volna, hogy ilyen szörnyűség történik Zomborban. Fohászkodtam az asztalnál, miközben 10 km-rel odébb épp azokban a percekben halt meg egy ember. Borzasztó!

Az utóbbi időben nem megy az olvasás úgy mint korábban. 14 Mikszáth-kisregényt, regényt olvastam el (illetve újra) az utóbbi 10–15 napban. Most nem olvasok semmit. Majd találok valamit. Nem is tudok úgy örülni az új könyvemnek, mint ahogy az elsőnek örültem. Ez a háború mindent elront!

„Megjöttek.” Pont két óra van. Jaj, istenem, istenem! Ne legyen semmi! Se velünk, se a többiekkel! Menjetekek el! Menjetekek el! Menjetekek el! Van, aki meg tudja különböztetni, hogy merre mennek. Én nem. Most mit csináljak? Épp le akartam feküdni. Elmentek? Várok még egy kicsit. Nehogy visszajöjjenek! Úgy tűnt, elég magasan szállnak. De ez nem biztos. Mit csinálnak még? Tegnap már megcsinálták Zomborban, amit akartak. Szörnyű! Teljesen védtelenek vagyunk.

V. 22., szombat, 20.35

Hajnalban zúdult ránk a bombatámadás. Háromnegyed négykor és negyed ötkor. Több, egybefolyt hangzású robbanást hallottunk és éreztünk. Igaz, tőlünk távolabb történtek a becsapódások, nem rázkódott a házunk. Megint Zombort támadták, ugyanazt az üzemanyag-tárolót, ugyanazt a városrészt. És megint meghalt egy ember. Azt mondják, az a férfi, aki egy-két évvel ezelőtt itt lakott Kupuszinán, rengeteg bűdös kutyát tartott, és terrorizálta a szomszédokat. Persze, ez mit sem számít! A halála rettenetes. Ég a zombori raktár, azt mondják, reggel idelátszott a füstfelhő. Állítólag megsemmisült a Borovo cipőgyár: „szőnyeget” kapott. (Dühödött marxista és egyenszocialista korszakunkban legtöbbször ebbe a gyárba vittek bennünket gyakorlati munkára: hogy megismerjük és részt vegyünk a termelésben. A középiskola második osztályába jártunk. Nem volt gimnázium. Legalábbis nem lehetett annak

nevezni.) B. asszony a boltban ma azt mesélte, a múltkori kazettás bombák robbanásakor annyira megijedt, hogy újból megindult a vérzése. Nem is az első nő, akitől ezt hallom. Még gyomorfekélyt is kaphatunk a szüntelen szorongástól. Zomborban pedig azt hallottam, hogy többen összeroppantak a történetek hatására, „bediliztek”, mondják. Hát nem tudom, miért vert meg bennünket ennyire a sors! Ma zivatar vonult el a vidék felett. Nem is annyira az égzengés, mint inkább az volt szörnyű, hogy legalább két egész órán át itt dühöngött felettünk. Nincs áram. Egy-két órát volt egész nap. Szóval, mi kell még? Nincs áram, nincs üzemanyag, nincs pénz, de zivatar és bombázás sújt bennünket. Tényleg itt van már az apokalipszis négy lovasa! Délután fél négy körül is nagy robbanás rázta meg a környéket, de inkább hangfaláttörésnek tűnt. Itt van az est, az éj, várhatjuk a jó szerencsét, reménykedhetünk a gondviselésben, fohászkodhatunk, hogy ne jöjjenek a repülőgépek. Annyira, de annyira borzalmas, amikor mennek felettünk, remeg a levegő, és minden pillanatban ledobhatják ránk a halált!

Ma szerettem volna dolgozni a gépen, de áramszünetben hogy lehet? Ezeket a sorokat is gyertya és egy méces mellett rovom. Illés a legújabb Hidat olvassa. Én meg előszedtem a Toldit átnézés céljából és a Dombosi történeteket. Nagyon „összeillik” a kettő! Hogy megy az a híres Gulyás-sor, amit mindig rosszul idéznek? Van honnan szöknünk. De nincs hová. Ez csak kb. idézet. És a Domonkos-vers? Mindnyájan. Úgyis téves csatatéren.

Öt perc múlva tíz. Megjött az áram. Illés lelökte az asztalról, és eltörött az az egyetlen kerámiatál, amit tavaly Erdélyből hazajövet megtartottunk magunknak, nem ajándékoztuk el. Vissza akarta helyezni a tévé csatlakozóját, de mert futballmeccs van, és nagyon sietett; a bárdolatlan énje kerekedett felül.

Fél tizenkettő. Átnéztem. Mit lehetne kihagyni a Szerb Antal-dolgozatból. Lerövidítettem, bár így töredékesnek érzem. Ha holnap lesz áram, megcsinálom a gépen is. Jaj, jön az idő. Ez olyan borzasztó! Várni a veszélyre, várni a borzalomra!

Negyed egy lesz. Itt vannak! Itt vannak! Menjete el! Menjete el! Belehalok a félelembe. Menjete el! Hagyjatok bennünket békén! Irgalom atyja! Menjete el! Másokat se érjen baj! Menjete el! Menjete el! Semmi jó hír. Sőt, egyre rosszabb. Milyen alacsonyan szállnak! Menjete el! Menjete el! Menjete el! Borzalmas. Borzalmas. Nem bírom ki! Menjete el! A kutya ugatni kezdett. Az ég felé néz. Hihetetlen. A kutyánk is fél! Nagyon félek. Hova lehetne menni? Nincs hova szöknünk. Nincs hova. Menjete el! Menjete el! Remeg a kezem. Remeg. Remegek én is. Még mindig itt vannak. Még mindig. Remeg a lábam, a kezem. Még mindig hallom őket. Visszajöttek. Visszajöttek. Ez rettenetes. Minden pillanatban ledobhatnak egyet. Nem tudom, ezeknek van-e családjuk? Illés azt mondja, majd pont a mi házunkra esik! Hát igen, az a

zombori ember, aki tegnapelőtt meghalt, az is azt gondolta, hogy majd pont az ő házára . . . Le kellene kapcsolni a villanyt. Igen. Nem merek felkelni. Tényleg el kellene utazni valahova. Bánatba. Ott nem történt semmi. Milyen jó pl. H. V. É.-nek Topolyán! Azt a községet még sohasem bombázták. Most eltávolodtak. De tudom, hogy visszajönnek. Sajnos, visszajönnek! Már itt is vannak. Fél egy múlt 8–10 perccel. Itt köröznek a fejük felett. Még most is itt vannak. Mit akarnak? Miért nem mennek el? Miért nem hagyják abba? Miért? Remeg a levegő. Nem lehet kibírni! Nem lehet. Tényleg el kellene menni valahova. S mi van, ha nem lesz munkahelyem? Hány nő nem dolgozik! Összevissza lövöldöz ez a NATO, és már annyi a polgári áldozat! Ez kibírhatatlan. Ez kibírhatatlan. Most eltávolodtak. De még hallani őket. Enyhe robbanás. Távol volt: 0.43. Vécére kell mennem, de nem merek felállni az asztaltól. Még itt morajlanak. Visszajöttek. Összepakoltam magam! Itt vannak. Itt vannak. Ez borzasztó. Egészen közel vannak. Egészen közel. Nem bírom ki! Menjete el! Félek. Félek. („Ide ne lőjenek, itt emberek vannak!”) Régebben nem köröztek ennyit felettünk. Illés meg alszik. Hogy bír ilyenkor aludni? Én úgy félek! Miért történik ez velünk? Nem mennek el és nem mennek el! Kibírhatatlan! Nem bírom tovább! Nincs hova szökni. Nincs hova. Egyszer elindulok. És nem érdekel semmi. Megint itt vannak! Megint. Itt köröznek állandóan. Korábban ledobtak a repülőtérré egyet-egyét, és elmentek. De most itt keringenek felettünk ész nélkül. Nem bírom ki! Félek. Félek istentelenül. Nagyon félek. Öt perc múlva egy óra. Egy óra van, és ezek visszajöttek. Öt percre sem távolodtak el. Ilyen nincs, hogy nem akarnak elmenni! Ilyen nincs! Már 45 perce tart a támadás. Miért köröznek itt? Mit akarnak? Hogy nem tudnak mást csinálni, mint ezt a rettenetet! Majdnem elment az áram. Nem tudok semmi pozitív dologra gondolni. Olvasni sem bírok. Félek. A félelem, a félelem, az iszonyat birodalma ez. Istenem, mikor lesz ennek vége? Mikor? Mikor szűnik meg a szenvedésünk? És minden ember szenvedése. A szerbeké is. Egy múlt. Hogy lehet ilyen körülmények között nyugovóra térni? Hogy lehet?

Megint morajlás. Negyed kettő múlt. Hát hagyjátok már abba! Hagyjátok már abba, az istenit az apátoknak! Bassza meg! Bassza meg! Bassza meg!

Fél kettő lesz. Távolabbi morajlást hallok. Esik az eső. De úgy néz ki, hogy ez csak egy futó zápor lesz.

V. 24., 21.05

Ma van két hónapja, hogy elkezdődtek a légicsapások. Nincs áram délután három óta. Előtte két és fél órát volt. Az a hír terjedt el a faluban, hogy ma háromnegyed 11-kor bombázni fogják a falut. Később azt is hallottuk, hogy a

községházát. Nagyon félek. Nem mentek el a katonák innen a kiserdőből. Illés játssza az esztét. Hogy itt milyen jó és biztonságos, azt bizonygatja. Egyáltalán nem meggyőző az érvelése. Bárcsak másutt lennék már! Akárhol, csak ne itt. Nem volt jó nekem ebben a faluban még a békeidőben sem. Hát még most. Egész délután arról gondolkodtam, mi lenne, ha elmennék Magyarországra. Azt hiszem, csak bátorság kellene. Biztos kapnék valami munkát. Egyáltalán milyen jövő vár itt engemet? Mi jó történik ebben az országban? Na mi?

Miért nem mentünk el legalább Szilágyira? A múltkor is híresztelték, hogy az iskolát fogják bombázni, és igaz lett. Az éjszaka egyébként negyed négykor és fél órával később volt támadás. Nem tudom pontosan, hogy hallottam-e a robbanásokat. Aludtam. Illés azt mondja, voltak. Semmilyen híradót nem hallottam, nem láttam. A két és fél óra alatt, amíg volt áram, dolgoztam a gépen. (1 óra múlva jön a támadás? Jézus, Mária!) Miután elment az áram, aludtam egy kicsit. Csak a nappal jó. Bárcsak éjszakára elmehetnének valahova! Ha megérjük a reggelt, bemegyünk Zomborba. Bejön apa és anya is. Ideadják a benzinjegyüket. Zomborban feladom a Szerb Antal-írástomat. Nem tudom, mennyire megbízható ilyenkor a posta. Most 10 óra. Mindjárt megszólalnak a szirénák. Ja, lehet, nincs áram, nem bírják bekapcsolni.

Fél óra?

Néhány perc múlva háromnegyed tizenegy. Néhány hónappal ezelőtt még azt mondtam, azt reméltem, hogy idén júniusban Illéssel együtt megyünk fel a könyvhétre. Mindezt elmosta a háború.

Add istenem, hogy ne történjék semmi! Se ma, se holnap, se semmikor. Add, hogy vége legyen ennek a háborúnak! De most. Ma. Miért nem érhetet véget a háború a két hónapi dátumán? Miért nem kötnek békét? Miért nem köthetnének kompromisszumot? Miért kell nekünk a 20. század végén bombázásoktól tartani?

Kb. 10 perccel ezelőtt jött meg az áram, negyed tizenkettő körül. És egy perccel ezelőtt megszólaltak a szirénák. Légiriadót fújtak. Ez olyan szörnyű. Állandó rettegés. S ha jönnek – mert jönni fognak –, akkor az az idegjáték, az az iszonyat, amíg várjuk, hogy elmenjenek. Vagy ledobják szörnyű terhüket. Az utóbbi napokban inkább hajnal felé volt támadás.

Éjfél előtt néhány perccel. Átkapcsoltam a Danubiusra. Még intenzívebb légitámadások. Mondja a rádió. Ez rettenetes. Félelem és fájdalom.

Fél egy. Istenem, add, hogy eljőjön megint az a nap, amikor félelem nélkül térhetünk nyugovóra! Nem becsültük meg eléggé a békét. Most itt van. A vajdasági magyarlakta falvak közül egyedül Kupuszina „kapott”.

Mit csináljak? Feküdjek le aludni? Hátha nem lesz semmi!

V. 25., 21.25

Kb. 15 perccel ezelőtt ment el az áram. Este fél hétkor jött meg, és 2 és fél órát volt. Szegény komputer. Még jó, hogy dolgozik. Már vagy 15-ször megtörtént, hogy miközben működött, elment az áram. Ma Zomborban találkoztam anyáékkal. Elkaptam a benzinjegyeket. Apa nincs valami jól. Lehet, kiújult a betegsége? Csak az ne legyen!

Az éjszaka először történt meg velem, hogy nem ébredtem fel a repülőgépzúgásra. Pedig azt mondják, hajnal felé mentek. Tegnap nem érte támadás környékünket. Szerencsére. A kupuszinai községháza is megvan. Majd ma? Ne adj, isten! Tegnap éjjel meghallgatott, kellemes pihenést bocsátott rám.

V. 27., csütörtök, 16.30

Már vagy 10 perce mennek a repülők. Napközben ilyen intenzitással még sohasem közlekedtek. Mit csináljak? Iszonyatosan dübörögnek. Most kicsit eltávolodtak. Az előbb cappucinót készítettem, de szinte nem éreztem az ízét a réműlettől. Elmentek?

16.37. Most volt. Robbanás. Itt vannak megint. Nem tudom, a robbanás bomba volt-e, vagy csak hangfal. Mégis, úgy gondolom, hangfal volt, mivel ha bomba, akkor a föld is reng, a spaletták is rázkódnak, nagyobb detonáció esetén az ablakok, vagy – az bizony iszonyatos – a ház.

21.35. Most szólaltak meg a szirénák. Hogy nekünk minden este arra kell gondolnunk, hogy csak megérjük a reggelt! Miért van ez? Az éjszaka fél háromkor mentek a repülők. Elég magasan szálltak. Tudni lehetett, hogy nem fognak errefelé bombázni.

V. 30., 17.24

Ma harmadszor húznak el felettünk. Iszonyatos. Most, mintha bombák robaja is hallatszana. Itt köröznek. Iszonyatos. Mintha mélyrepülésben közelednének. Miért csinálják ezt? Miért? Nem bírom ki. Nem. Félek. Félek. Félek. Borzalmas. Elmentek? Írtam a gépen, de abba kellett hagynom, nem tudtam figyelni. Ne jöjjenek vissza! Add, Istenem, hogy ne essen emberáldozat! Halljuk a lövéseket. Sorozatos robbanások. Tényleg el kellene menni valahova.

21.50. Legalább idáig, ha megjött a reggel, fellélegeztünk. Most többé napközben sem lesz nyugalmunk. Hogy ma mi volt! Reggel kilenckor mentek: hangfaláttörés. Fél három körül ismét jöttek. Ismét hangfal. De fél hat után, hosszan, alacsonyan, iszonyatosan zúgtak. Olyan rettenetes volt, hogy nem bírtam fogni a ceruzát, csuromvíz volt a tenyerem. Távolsági robbanások

hallatszottak. Nem tudjuk, mi volt. Hamarosan, vagy az éjszaka folyamán megint jönnek. Úgy félek!

VI. 1., 20.34

Már kb. 30 perce mennek (mentek?). Olyan ideges vagyok, hogy szörnyű. Még most is reszket a kezem. Persze semmi garancia nincs arra vonatkozóan, hogy elmentek, vagy nem jönnek vissza. M. értesítette Bonnt, hogy elfogadja a béketervet. Miért bombáznak mégis?

Ma voltunk Zomborban. Nincs meg a pénzem. Az utolsó honorárium, amit kaptunk. Hova lett? Holnapután megyek le Újvidékre, már előre remeg a hátsóm.

Négyyszer haladtak el felettünk a repülőket. Remélem, ennyi elég volt!

22.45. Megint itt vannak? Vagy más zúgást hallok?

Az MTV1 ma reggeli híradójában elhangzott, miszerint az elmúlt éjszaka sem légiriadó, sem bombázás nem volt. Később kiderült, ez nem igaz. Az éjszaka először bombázták pl. Kikindát. Különben én is hallottam az éjszaka a repülőket. Fél kettőkor és három óra tíz perckor. Reggel fél hétkor pedig arra riadtam, hogy robbanás vagy hangfalálttörés, de alighanem álmodtam, vagy pedig a távoli zivatar hangját hallottam.

22.55. Itt vannak. Most már biztos. Szent ég! Menjetek el! Istenem! Ne tedd ezt velünk! Máshol se történjen semmi! Másutt sem. Senki se haljon meg, senki se sérüljön meg! Félek nagyon. Félek. Istenem! Hallgasd meg a fohászaikat! Hallgasd meg! Menjetek el! És máshol se bombázzanak! Még az ellenségeimet se érje baj! Menjetek el! Istenem! Úgy reménykedünk a békében! Annyira kellene már! Biztos, hogy másként fogjuk értékelni az életet, ha béke lesz. Biztos többre tartjuk majd, mert most megtanultuk, mi az igazi értéke. Most rájöttünk, hogy mit jelent békében élni. Ez így van. Add, Istenem, hogy megint nyugodtan hajthassuk pihenőre a fejünket!

Most megint csend van. Éjfél. Hírek. Felcsillant a remény a békére. A finn elnök J.-be utazik, hogy tárgyaljon a válság lezárásáról. Add, Istenem, hogy igaz legyen, és vége legyen ennek a valóságos rémálomnak! Ne járkaljon felettünk többé a Gyilkanyessz! Milyen jó volna reggel arra ébredni, hogy vége a háborúnak!

VI. 3., csütörtök, Verbász, vasúti resti

Két hónap és 15 nap, tehát két és fél hónap után ismét a verbászi vasúti restiben. Nem valami kellemes itt, hiszen Verbászt már többször is támadták. Újvidék sem múlt el légiriadó és félelem nélkül, de aztán öt perccel fél három

előtt lefújták a riadót, és idejében elindult a vonat. Itt meg már megjött a zombori sínbusz. Tényleg, hat perc múlva négy. Milyen lassan értünk ide! Most még a csonoplyai raktárak mellett menjünk el szerencsésen! Reggel is érrefelé jöttem, mert a gombosi sínbusz már elment, mire beértünk Zomborba azzal az ősrégi járgánnyal Apatin felől. Sokat késtünk. Alig 10–15 perccel azt követően, hogy elmentünk a raktárak mellett, vagyis kilenc körül, ismét bombázták. Hát, nagyon kerülget engemet a Gyilkanyessz!

Kupuszina, 22.25

Szerencsésen hazaértem. Végre jó hírek. J.-a elfogadott minden feltételt. „M. kapitulált” – mondta be a tévé. Nem szeretném elkiabálni, de hála istennek!

VI. 9., szerda, 23.50

VÉGE. Vége? Az összes tv-stúdió így vagy ehhez hasonlóan jelentette be, hogy Kumanovóban aláírták a békeszerződést. A TV2 különkiadást adott Béke címmel. Azt mondják, Belgrádban forgalmi dugó van, mert az emberek az utcán táncolnak. Bár a NATO még nem állította le a légitámadásokat, valószínűleg holnap, holnapután, amint a katonaság megkezdí a kivonulást Koso-vóból, leállítják azt is. Nem valószínű azonban, hogy heves támadásokat indítanak. Reméljük nem. Az állami tévé bementa, hogy M. megnyerte a háborút. Mondjanak, amit akarnak! Fő, hogy vége.

Én nagyon félttem az elmúlt két és fél hónap alatt, de egyszer sem sírtam. Az előbb, amikor bejelentették a békét, sírtam mint egy gyerek. Felszakadt bennem az elmúlt két és fél hónap minden gyötrelme.

VI. 10., csütörtök, 21.55

VÉGE! Istennek hála, vége! Ma délután leállították a bombázásokat. Nyugodtan hajthatjuk ezentúl pihenésre a fejünk. Nyugodtan leutazhatok Újvidékre. Holnap befizetek valamennyi pénzt a szerencsétlenül jártak részére! Most kerülget a sírás. Az átéltek hatására.

Fél kilenckor megjött az áram. Az egész faluban, az utcán is van világítás. Hát kibírtuk. Istenem, kibírtuk ezt is!

Nem tudom, lesz-e ereje ennek a nemzetnek, hogy változásokat eszközöljön ki.